

DRYP

MIRŐL MI JUT AZ ESZEMBE

az újévi malac tálalása helyett

Felénk idén sem volt sült malac az újévi asztalon. Csak szerettem volna. Apám mindig mesélt róla, hogyan vitte át egy tálon a szomszédba – a többi felmenőkhöz – a még forró, ropogós bőrű malacot, szájában egy citrommal. Elképzelttem. Olyan szemléletesen tudott mesélni róla. Azóta azt is tudom, hogy igazi újévi malacot csak a szopós utódokból lehet sütni. Ilyen áron már nem is vágytam rá annyira. Ki is maradt ezidáig. Lencsét eszünk helyette.

Azt mondja a népi regula, hogy madarat ne süssünk malac helyett, mert elrepül a szerencsénkkel. A malac pedig kitúrja. Vagy be. Azért az kerüljön a sütőbe. Idén bőrös malachússal pótoltuk. Lila káposztával készültünk köríteni a krumpli mellé. Ez volt a terv, az elképzelés. A malac még megjárta volna. Kicsit korosabb volt ugyan. Tán már malac óvodába is járhatott, de még szép remegős maradt a sörrel locsolt bőre alatt. A káposztával azonban gond volt. Egy nagyobbacska fejet választottam a piacon Nálunk a kertben ugyanis nem próbálkoztunk ezzel a vízigényes növényvel. El vagy lekésztük a palánta nevelését. Nem gondoltam, hogy a lila levek eresztő futball labdányi fejből alig marad párolni való. Amikor sikerült ketté vágni a gömböt lila levelek helyett vastag fehér erekkel szembesültem, . Sebjaj, gondoltam – majd párolás közben a a színes levek átfestik ezeket is. A második meglepetés a párolt káposzta íze volt. Hiába az ecet, a cukor, a köménymag és az almaszeletek, hagymával – a leszelt levél csíkok inkább emlékeztettek egy ízesített nejlon lepedőre, mint párolt káposztára. Viszont se hernyó, (káposztalepke) se más kártevő, (földi bolha, moly, poloska) de még kórokozó (fuzárium, peronoszpóra, botritisz, szklerotinia), kárképének, tüneteinek sem akadtam nyomára. Mi más jutott volna eszembe, mint íme a nemesítés eredménye és annak az ára. Végteére is szemmel vesz a vásárló, a többi már legyen a konyhaművész dolga. Meg a javasolt adalék anyagoké. No persze az is eszembe jutott, miért kell mindig a nagymama készítette ízvilághoz ragaszkodni. Az új generáció új ízekhez igazodik. Vagy ízetlenségekhez. Elég, ha a polcon látható lekváros üvegekre rá van írva: a nagymama lekvárja. Akinek jó a szeme azt is el tudja olvasni, mennyi a gyümölcs benne. A 30 % már prémium kategória. Visszatérve a káposztára, lehet, hogy tavasszal mégiscsak kell, vegyek egy kevéske káposzta magot Ha még van nagymama káposztája és nem csupán a marketing miatt került a zacskóra.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

PARALLAX

Katolikus

Egyszerű is, meg nem is arra a kérdésre válaszolni, ki a katolikus. Márpedig egyre többen teszik fel e kérdést, egyházon kívül és belül egyaránt.

A XVI. századi hitviták tüzeiben katolikus volt – kívülről tekintve – az, aki a nem megújult hitet vallotta, és aki nem csatlakozott a reformátorok vallásához, közösségeihez. Belülről nézve pedig az, aki megmaradt hűségben az egyház tanításához, püspökeihez és papjaihoz és nem utolsósorban Rómához. Pázmány Péter, aki katolizált, majd jezsuita lett, így fogalmazza meg a Szentírás és a tanítóhivatal harmóniájának katolikus tanítását: „Tehát amely dolgokat az eklézsia kihoz a Szentírásból, nem lehet azokban hamisság.” Az idézet abból a szövegből származik, melyet egy főember írt, megokolván, hogy miért tért vissza a katolikus egyházba, az eredeti szöveg szavával: „Szent Péter hajójába; a római eklézsianak kebelébe.”

Mára elmúlt az a természetesség, amellyel az ember ráhagyatkozhatott az üdvösség intézményének, az egyháznak a tanításaira, szentségeire és intézményeire: alázatos bizonyossággal utazhatott Szent Péter hajójában. A modern kultúrában a vallás választás dolga lett, annak számára is, aki beleszületett valamely vallásba, s annak is, aki nem. Ilyen körülmények között elmosódik a határ a kívül és a belül között, mert akár itt, akár ott van az ember, a vallása, vallási közössége mellett vagy éppen ellen döntést kell hoznia. A maradás is döntés – akár a házasságban vagy a hazában. A magától értetődő katolikuságot leváltotta a megérvelt katolikuság. Ma már ez így természetes. Nagy hiba lenne számon kérni a katolikusoktól, ha érveket igényelnek, ha katolikuságuk tartalmi nem magától értetődők számukra.

Babits maga módján írt erről Esztétikai katolicizmus című rövid írásában. Amit a költő magára nézve megfogalmazott, azt érvényesnek láthatjuk és vallhatjuk, ha felmerül a kérdés, ki a katolikus, az egyházon kívülről vagy éppen belülről. „A katolicizmus énelöttem az, aminek neve mondja: maga az általános vallás, mindenütt és minden időkre érvényes; az egyetlen, mely

az emberiség vallásának nevét igényli; nem egy koré, tájé, fajé vagy nemzeté; ellentéte a szektának és felekezetnek. Ez az a vallás, amely mellett én szükségét éreztem nemegyszer nyilvánosan hitet tenni, s amit katolikus bírálóm sokall vagy kevesell: mert nem egyházi konfesszió. Szinte érzem égető kérdéseit: milyen viszonyban állok a létező pozitív egyházzal? hívó vagyok-e vagy hitetlen? gyakorló vagy közömbös? Verseimben itt-ott kételyt, lázadást, sőt tagadást lát. De melyik igazi katolikus az, aki kétellyel, lázadással ne küzdött volna soha? Ami hitünk nem olcsó és nyugodt; még maga Krisztus is elcsüggedt a keresztfán. Az egyház – oktató, nevelő szempontból – jónak láthatja titkolni kételyeit, s csupán a hit boldog óráiról állítani emléket. A költőnek mindent ki kell vallania: ez az ő létjoga és kálváriája.”

Az érvek és válaszok a vallást és az egyházat tekintve is folyamatos dinamikát mutatnak. Az élet legkomolyabb dolgairól szóló vitában minden pont vesszővé alakul, s ami az egyik pillanatban megkérdőjelezhetetlen bizonyosság volt, a következőben megindokolandó lehetőség vagy akár szétválasztó botrány. A hit, az elkötelezettség válaszai provokációk, kihívások, kalandra, sőtétbe ugrásra ösztönző inspirációk. A legnagyobb szentek egyéniségét is a kételyekben megszenvedett döntések csiszolták ragyogó ékkövé. Katolikusnak lenni folyamat, erőter, az egymásba ölelkező vívódás és megnyugvás tere.

Pünkösöd

Számtalanszor lehet találkozni azzal a félreértéssel, hogy a kereszténység legfőbb ünnepe a karácsony. Holott a vallás tanítása szerint a húsvét minden keresztény ünnep királynője, hiszen ekkor emlékezik a világ legnagyobb vallása a Megváltó kereszthalálára és feltámadására. Ez az ünnep és az ebben ünnepeelt hitvallás adja meg az értelmét minden további keresztény ünnepnek, a karácsonynak is, sőt végső soron minden vasárnapnak.

A karácsony és a húsvét némi torzítással még jelen van a közgondolkodásban, ám a pünkösöd alig. És nem csupán az átlagember, hanem a világ rejtett titkaira érzékeny líra sem ismeri. A legnagyobb magyar költőket lapozgatván alig lehet verset találni kifejezetten a pünkösdről, s alig bukkanhatunk olyan költeményre, melyben ennek az ünnepnek a képei jelennek a lírai humuszt.

Nem szükséges megütközni azon, hogy a kereszténységgel kapcsolatos ismeretek alacsony foka miatt a főünnepnek pontos jelentését a mai ember nem ismeri. Ezek kulturális jelentőségét ugyanis nem az ünnepeelt tanok biztosítják, hanem az az egybecsengés, amely az ünnep leegyszerűsített tartalmai és a mindenkori társadalom legalapvetőbb igényei között található. A karácsonyt a családi együttlét és a gyermekek megajándékozásának bája tette legfontosabbá abban a korban, amikor a családot tekintették és érzékelték a társadalom alapsejtjének. A húsvétot pedig a mindenkori ember reményteli küzdelme

a fenyegető halál és az erkölcsi felelősség súlyos terheivel.

De mit kezdjen az egyén és a társadalom a pünkösddel, amelynek üzenete és performatív elemei első látásra nem kapcsolódnak olyan magától értetődően egyik életfordulóhoz, egyik alapvető vágyhoz vagy félelemhez sem? Bálint Sándor is máig szinte lexikonként forgatható művének – Karácsony, húsvét, pünkösöd – a pünkösdről szóló legrövidebb fejezetében először a „pünkösdi királyság” kifejezésről ír, amelynek nyilvánvalóan semmi köze a kereszténység hitvallásához, a harmadik isteni személy mindent átható jelenlétéhez. Magyar forrásban először a XVII. században találkozunk a fogalommal, írja. A pünkösdi királyok „királyi ruhában öltöztetve, egy falkáig magokat királyok gyanánt viselik, valamely királynak történetét és magaviseletét tüntetik, tettetik, sőt, a nézőktől is mind annak ábrázoltatnak lennie, de ez csak addig tart, míg a komédia elvégződik, mely meglévén, mindjárt levonnák a királyi ékességet rólok és a magok viselt ruhájokra szorulnak”. Keserédes mosollyal bármennyire is érezzük, hogy e sorok milyen találóan illenek megannyi mai önjelölt „királyra”, mégsem fejezik ki a pünkösöd legfontosabb tartalmát.

Émile Durkheim francia szociológus éppen száz esztendővel ezelőtt írt fő művében, A vallási élet elemi formáiban kifejti, hogy a vallás forrása a kollektív pezsgés. Amikor a társadalomban alapvető átalakulás folyománya zajlik, minden pezseg, erjed, forrong, akkor születik valami rendező erő, amely az átmenet felfordulását élhető és hatékony közösséggé, társadalommá formálja. Ha igaza van a nagy tudós, látván az egész világ mind félelmetesebben zubogó erjedését, a pünkösöd jelentősége egyre csak növekedni fog.

Szűz

A természettudományos kritériumok szerinti érvelés elsődlegessége, csaknem kizárólagossága egyidős a modern világ kialakulásával. Az évezredek, ősi tudások szerint valaminek az igazságát nem a kísérleti úton való bizonyítottóság és nem is a logikai következtetés hibátlan tisztasága jelentette, hanem az állítás mögött álló tekintély. A vallási világban a legfelsőbb tekintély az istenség. Igaz az, ami az istenség kinyilatkoztatásával egybevág, pontosabban azzal, amit képviselői azzal egybevágónak hirdetnek.

Aquinói Szent Tamás, a középkor teológus és filozófus fejedelmének igazságfogalma az arisztotelészi logika érvényesítésével racionalizálta a pusztán tekintélyre alapozó igazságfogalmat. Meghatározásában részben a dolgok, részben az értelem felől közelített. Igazság az, ami megfelel a tényeknek, amelyben egybevág az értelem és a dolog maga. A mérce a dolog és az értelem egyaránt lehet. Érvelésének egyik példája révén a szigorú logika mintha kitekintést engedne a hideg ész keretein túlra, amikor ezt írja: a művész akkor alkot

igazi műalkotást, ha az megfelel művészetének.

A természettudomány, a filozófia és a művészet igazsága különbözik ugyan, de ha szembeállítjuk őket egymással, és bármelyiket egyedül igaznak, megfelelőnek tartjuk, az leszükíti a gondolkodást. A kiegyensúlyozott értelem megtalálja a többféle megközelítés kontrasztos harmóniáját, s tudja, melyiket milyen összefüggésben illeti elsőség. Az orvostudományban vagy a rendőrségi munkában a szüzesség biológiai ténye perdöntő. Amikor azonban a szüzességgel valami nemeset, minőségit fejezünk ki, akkor megfelelőbb inkább a filozófiai, teológiai és esztétikai megközelítés. Elsősorban ilyen értelemben beszél az egyház tanítása is Mária szüzességéről és a szüzességről mint erényről, sőt mint az Istenhez fordulás nélkülözhetetlen feltételéről. Szűz az, aki képes a szabadság és függetlenség olyan fokára jutni, hogy semmi ne tartsa vissza a teljes odaadástól.

A szüzeket nagy becsben tartják a nemes kultúrák. Pallasz Athénéé, aki Zeusz fejéből pattant ki, egész életében megőrizte szüzességét. A hindu Mahabharatában Karna a szűz Kunti fia. Buddha anyja ugyan nem szűzen szült, de fiát nem biológiai úton foganta és szülte, hanem jobb oldalából jött a világra. A kereszténység úgy tanítja, Mária, Jézus anyja megőrizte szüzességét a szülés előtt, közben és utána.

A szüzesség titokzatos, összekapcsol az istenivel, áldozati értéke rendkívüli, a teljes tisztaság, a minden gonosztól és földitől való megtisztulás vágyának szimbóluma. A valóság elfogadásának bátorsága azt jelenti, hogy egyszerre látjuk a valóságban a szüzet és a prostituáltat, amint az egyházatyák tanítják az egyháztól, amely casta meretrix az idők végezetéig (Hans Urs von Balthasar). A szűz mindig védtelen, ragadozók, sárkányok, rablók leselkednek rá. Provokatív tisztasága indulatra gerjeszti a sötétség erőit. Kegyetlen csaták gyilkosai mossák tisztára vérében a kezüket. Egyszerre áldozat és remény, egyetemes kihívás.

Valakié

Sok szó esik manapság rendszerekről, elmúltakról, jelenlegiről és lehetőkről, vágyottakról és kerülendőkről. Sokat beszélnek fejlesztésekről, melyek majd megoldást hoznak, elhárítanak és messzebbre juttatnak. Ám mintha inkább hallgatás övezné magát az embert, akitől, akivel és elsősorban akiért minden másról beszélni érdemes, s még inkább, aki miatt cselekedni kell. Pedig bármi tudomány, líra és politika telíti a mai beszédek terét, ebben a sűrűségben az ember az, aki mintha nehezebben venné a levegőt, s az átláthatatlan vakító sokféleségben nem árt, ha behunyja szemét és önmagába néz.

„Az ember itt kevés” – Pilinszky ismert verssorát félbeszakítva a befelé tekintő ember nemcsak a szeretetre való gyakori képtelenségét élheti át, hanem mindenre és bármire vonatkozó tehetetlenségét is. Miközben évtizedeken keresztül sok és sokféle hangosbeszélőből zajongták mindentudását, mindenhatóságát, kiteljesedését, amely mindjárt

elérkezik, amelyre már éppen csak egy kis ellenkező irányú megszorítással kell felkészülni, az összhatás mégis az maradt, hogy az ember itt kevés...

A vallási üzenetek és rituális gyakorlatok az istenség iránti hódolat kifejezésének tükörképeként sűrűn irányulnak az ember kicsiségének, alacsonyságának, kiszolgáltatottságának, sőt bűnösségének bemutatására és átélézésére. A zsoltáros könyörgő imádsága pontosan arról a helyről sóhajt Isten magasa felé, ahol magát találja, kicsiségében és bűneiben: a mélységből kiált. Az ember, ott az egészen mélyben, akit Istene kevéssel tett kisebbé az angyaloknál, jelképezi minden kor emberét nagyravágyásával, reményeivel és egyszerre annak megvallásával, hogy mennyire törekény, mint a cserépedény, tele illatos olajjal.

Arnold Gehlen, a filozófiai antropológia egyik nagy XX. századi alakja az ember meghatározásánál pontosan erre a kiszolgáltatottságra összpontosított: az ember hiánylény – írta. Különösen az állatokkal összehasonlítva az ember a legügyetlenebb.

Túlságosan sokáig szorul rá szüleire, évekig nem képes gondoskodni magáról, önvédelmi képességeinek esetlenségéről nem is szólva. És mégis – írja Gehlen –, az ember képes volt túlélni biológiai fajként, mert egy másik természetet alkotott magának, a kultúrát. Helmuth Plessner Gehlen felvetéséhez kapcsolódva ugyan, de másképpen közelít az emberhez, s azt állítja, hogy lényege szerint irányuló lény, önmagát testi-szellemi egységében folyamatosan túllépő – előre, oldalra és felfelé mutató irányba egyaránt. S miközben természetének megfelelően igyekszik mindig meghaladni az adott állapotot, egyben biztonságot adó odúra vágyik.

A modern világ zajának összes öntudatos állítása végső soron egyetlen kérdésben összpontosul: Ki az ember? S ez a kérdés nem olyan természetű, hogy egyszer megválaszolható volna, s utána többé már szükségtelen feltenni. Ellenkezőleg, folyamatosan elhangzó és folyamatosan választ hívó. A mai ember válaszra váró folyamatos éhsége Ady Endrével így fogalmazható meg: „Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié”. Az ember attól valaki, hogy valakié.

Mágia

A nagy vallási hagyományok – különösen a kereszténység – éles határvonalat húznak a vallás és a mágia között. Ami vallás, az pozitív erőforrás, isteni közelség és távlat. Ami mágia, az gyanús, lehúzó és kiszolgáltatottá tesz. A felvilágosodás alapállása egybefonta a vallás- és mágiaellenességet, mondván: az ész világosságánál nem állhatnak meg ezek a sötét erők. A vallásról, mágiáról és értelemről való gondolkodás e tisztának látszó kategóriái azonban csak a felszínes megközelítés és hatalomittas érdekek tükrében ilyen egyértelműek, az elemzések és a valósággal való érdemi találkozások árnyaltabb képet mutatnak.

A vallástudomány azzal különbözteti meg a mágiát a

vallástól, hogy a mágikus gondolkodásban a hatás közvetlen, a vallásban viszont közvetett. A felettes hatalom – sok vallásban istennek nevezik – rendelkezik azzal az erővel, amelynek hatása van ebben a világban. A mágikus felfogásra ismert gyakorlati példa, ki ne látott volna ilyen filmjeleneteket, amikor a varázsló egy bábfigurába dőf tűt vagy szöveget, minek hatására a megrontandó személy ugyanazon a testrészén fájdalmat érez, vagy akár bele is hal. Amit az idolon, a valóságos másolatán elkövetnek, az megtörténik a valóságban is. A szakirodalom szerint a mágia azonban nemcsak rontás lehet, hanem építés is. A gonosz varázslót leválthatja a jó tündér, aki (ami) varázserejével helyreállítja azt, ami elromlott, gyógyít és akár életet is ment. Am akár fekete, akár fehér a mágia, mindenképpen úgy képzelel el a világot, mint zárt erőteret, amelyben ha az egyik helyen hatást váltunk ki, akkor az a másik helyen változást idéz elő.

A felvilágosodás az ész hatalmára épített, s mindazt, amit a tiszta ész nem képes felfogni, kritikával illetett, gyanúsnak, sőt üldözendőnek tekintett. A modern ember gyakran azzal különbözteti meg magát a középkori embertől, hogy míg az a vallási és tekintélyelvű magyarázatokban hitt, addig a modern kor szülötte az érveknek, bizonyítékoknak hisz. A mítoszt – vélik – leváltotta a logosz, a vallást az értelem. A radikális racionalizmus jelentős lépés az autonóm ember gondolkodásában, ám mindent képtelen átfogni. A művészet, a szerelem, sőt akár a vallás nem irracionális, hanem a-rationális (azaz nem racionális), a kultúrának olyan területei, amelyekre nem érvényesíthetők a tiszta ész kategóriái. Az ész, illetve a vallás és a mágia egyike sem totális világmagyarázat, hanem a világot megérteni, abban eligazodni kívánó ember eszközei. A kérdés nem úgy vetődik fel, hogy egyiknek vagy másiknak van-e igaza, hanem úgy, hogy a kultúra, a társadalom mely területén melyik érvényesül inkább, és melyik kevésbé.

Mind bonyolultabb a modern világ, annál nagyobb kihívást jelent az ész számára az eligazodás. Egyszerre humoros és drámai is, hogy az élethosszig tartó tanulás azt is jelenti, hogy a modern ember az iskolapadból nem az életbe lép, hanem a sírba száll. A bonyolult világban mindeközben dolgozni, nevelni és szeretni kell. Tesszük is mindannyian a XXI. században, mágiával, hittel, ésszel. S amíg a vallási tanítást közösségek felügyelik, és az ész számára a tudomány ad irányt, addig a mágia szabadon burjánzik, reneszánszát élve.

Szabadidő

Újdonságszámba megy, hogy egyre többek rendelkeznek szabadidővel. Néhány évtizede a felnőttek, sőt sokszor a gyermekek napjai is általában két félből álltak: munkából és alvásból. A három részre tagolandó hétköznapok igénye a XIX. században jelent meg. Akkor íródott a baloldali politikai demonstrációk transzparenseire a szabadidő követelése.

Az iparosodó társadalmakban a gépek diktálták a

munkaidőt, s ha a gép nem pihen, az ember sem pihenhet. Hatvan-nyolcvan órás munkahét szabadnap nélkül. A munkások számára a vasárnap 1891 óta szabad. Vagy például Szent István ünnepét már Mária Terézia elrendelte, ám szabadnappá csak száz évvel később vált Magyarországon.

A megnyíló, majd egyre bővülő szabadidősávra szinte azonnal igényt formált a piac és a vallás is. Szent és profán portékák kínálatának folyton bővülő arzenálja állt – és áll ma is – az ember rendelkezésére, hogy a munka alól felszabadult idejét eltöltse, úgymond üdvösen és értelmesen. Mindennek eredményeképpen az egyre több szabadidővel rendelkező ember egyre kevésbé ér rá, hogy idejének egy részét valóban szabadon töltsse el.

Josef Pieper német filozófus számos művében foglalkozott a szabadidő értelmével, amelyre a német nyelvnek van egy sajátos kifejezése, amit más nyelven nem könnyű egyetlen szóval visszaadni: Muße. Talán a kontempláció latinból magyarított szava áll a legközelebb ahhoz, amit Pieper ki akart fejezni vele. Muße und Kult című könyve először 1948-ban jelent meg, majd számos kiadást megérve 2007-ben Karl Lehmann bíboros bevezető tanulmányával került újra a német könyvpiacra. Első angol nyelvű kiadása – előszavát T. S. Eliot írta – már 1952-ben napvilágot látott, és egy szempillantás alatt Amerikában is olvasott szerzővé emelte a németül író Piepert.

A szerző a skolasztikus filozófiai hagyományok eleven pezsgésének értőjeként rendkívüli érzékenységgel és éleslátással tárgyalja a modern kor ellentmondásosságát, hasonlóan, mint Horkheimer, Adorno vagy mások. A hagyomány ápolásának hangsúlyozása önmagában hatástalan, mondja, mert ez a restauratív átmenetiségekkel törődve csak elfedi és elhomályosítja a voltaképpeni frontokat. Pieper tágas szellemi teret próbált nyitni újszerű megfogalmazásaival, mélyreható, kiegyensúlyozott stílusával. Nem arra törekedett, hogy szembeállítsa a munkaidőt a szabadidővel, és a kontemplációt szentté avatva pusztán megengedő módban beszéljen a szenttől elrabolt munkaidőről. Ellenkezőleg, a Mußét magával a kultúrával azonosította, amely a kultuszban gyökeredzik.

A kultúra ápolása teszi lehetővé, hogy egyáltalán értelmes időnk lehessen, értelemmel telített életet élhessünk. A munka és a szabadság annak kifejeződése, ahogyan birkózunk időnk végességének tudatával. Az ilyen felfogásban a munka nem robot, és a szabadidő nem konzum. Dialektikus ellentétpár inkább. A kultúra fontosnak tartó ember arra törekszik, hogy munkája is kontempláció legyen, miképpen szabadideje sem pusztán a munkától való mentesség, hanem a kontempláció másik formája. Szükséges a szent céltalanság, az értelemkereső tétlenség, a lassú merengés, melynek során fellebben a titok fátyla, a szabadság az időben.